

Eser Abdüsselâm M. Hârûn tarafından *Mecelletü'l-Muktefat* ta (CVI/3, Kahire 1946) yayımlanmıştır.

Bağdâdî'nin basılmış bu eserlerinden başka henüz neşredilmemiş kitapları da vardır. Yukarıda zikredilen altı basılı kitabının el yazmalarından başka, henüz basılmamış diğer on dört kitabının İstanbul kütüphanelerinde bulunan muhtelif nüshaları Nazif Hoca tarafından tanıtılmıştır (ŞM, IV, 119-145). Yazma eserlerinden ikisi şunlardır: *Şerhu Şâhidî*. Şâhidî İbrâhim Dede'nin (ö. 957/1550) Farsça-Türkçe manzum lugatı *Tuħfe-i Şâhidî'ye* yaptığı Türkçe ve Arapça şerhtir. *Tahrîcü ahâdîşi Şerhi'r-Razîy*. Radîyyüddin el-Esterâbâdî'nin hadislerin kaynakları gösterilerek yapılmış bir fihristir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edebe* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), (I-XIII), a.mlf., *Şerhu Şevâhidî Şerhi't-Tuħfetü'l-Verdiyye* (nşr. Nazif Hoca), İstanbul 1978; a.mlf., *Hâşiye 'alâ Şerhi Bânet Su'âd* (nşr. Nazif Hoca), (I), Beyrut 1980; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, Kahire 1284, II, 451-454; Serkis, *Mu'cem*, I, 571; Brockelmann, *GAL*, I, 368, 371; *Suppl.*, I, 44, 356; II, 175, 397; a.mlf., "Abdülkâdir", *İA*, I, 87-88; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Dimaşk 1376-80/1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru l-hyâi't-türâsi'l-Arabî), V, 295; Müneccid, *Mu'cem*, III, 59; V, 57-58; Ziriklî, *el-A'lam* (nşr. Züheyr Fethullah), Beyrut 1984, IV, 41; Mohammad Shafi, "Abd al-Kâdir al-Bağdâdî", *EI²* (İng.), I, 68; Nazif Hoca, "Abdalqâdir b. 'Omar al-Bağdâdî'nin Eserlerinin İstanbul'daki Yazmaları", *ŞM*, IV (1961), s. 119-145; a.mlf., "Abd al-Kâdir b. 'Omar al-Bağdâdî ve Hâşiye 'alâ Şarh Bânet Su'âd (doktora tezi, 1963), İÜ Ed. Fak.; a.mlf., "Abd al-Kâdir b. 'Omar al-Bağdâdî'nin Elyazması ile İki Mecmuası", *ŞM*, VII (1972), s. 69-83.

NAZİF HOCA

ABDÜLKÂDİR el-BEDÂÜNÎ

(عبدالقادر البداؤنی)

(bk. BEDÂÜNÎ, Abdülkâdir).

ABDÜLKÂDİR BEDRÂN

(عبدالقادر بدران)

Abdülkâdir b. Ahmed b. Mustafâ ed-Dümi ed-Dimaşkî (1848-1927)

Şamli din âlimi, edip ve tarihçi.

İbn Bedrân lakabıyla da tanınır. Şam yakınlarındaki Dûme'de doğdu, Şam'da yaşadı. Dedesinden, Selîm el-Attâr, Tan-tâvî ve Alâeddin Âbidin gibi tanınmış

âlimlerden ders aldı. Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî ile de yakın ilişki içinde bulundu. Şam vilâyetinin matbaa ve gazetesinde musahhîh ve muharrir olarak görev yaptı. Dinî ilimlerin yanı sıra edebiyata ve pozitif ilimlere de ilgi duyan Abdülkâdir Bedrân, gerek biyografi ve bibliyografya alanında, gerekse tarihî eserler konusunda geniş mâlumata sahipti. Şam'da Emevî Camii ile Abdullah Paşa el-Azm Medresesi'nde müderrislik ve Hanbelî mezhebini temsil etmek üzere müftülük yaptı. Bu sırada birçok talebe yetiştirdi; talebeleri arasında *el-A'lâm* müellifi Ziriklî de bulunmaktadır. Ömrünün son günlerinde felç geçirerek 15 Eylül 1927'de Şam'da vefat etti.

Eserleri. 1. *Tehzîbü Târîhi İbn 'Asâkir*. İbn Asâkir'in *Târîhu medîneti Dimaşk* adlı eserini, tekrarlara ve *sened**-lere yer vermeden on üç cilt halinde yeniden düzenlemiştir. Kendisi ancak ilk beş cildi neşredebilmiş (Dimaşk 1329-1332), daha sonra Ahmed Ubeyd altıncı ve yedinci ciltleri yayımlayarak (Dimaşk 1349, 1351) eseri "ayn" harfine kadar getirmiştir. Diğer altı cilt Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'de yazma halinde bulunmaktadır. 2. *Nüzhetü'l-hâtrî'l-'âtur*. İbn Kudâme'nin fıkıh usulüne dair *Ravzatü'n-nâzir* adlı eserinin şerhi olup basılmıştır (Kahire 1342, I-II). 3. *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Ahmed*. Bu eserde Ahmed b. Hanbelî'nin akaidle ilgili görüşleri, Hanbelî mezhebinin dayandığı esaslar ve mezhebin temel kaynakları hakkında geniş bilgi verilmiştir. 4. *Münâdemetü'l-aqlâl ve müsâmeretü'l-hayâl*. Zübeyr eş-Şâviş tarafından neşredilmiştir (Dimaşk 1379). 5. *el-Kevâkibü'd-dürriyye* (Dimaşk 1339/1921). Abdurrahman Paşa ve Ziriklî ailesine dair bir risâledir.

Abdülkâdir Bedrân'ın bu basılmış eserlerinden başka diğer başlıca eserleri de şunlardır: *Mevridü'l-efhâm min selsebili 'Umde'ti'l-aḥkâm*; *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Muntehâ*; *el-'Ukûdü'd-dürriyye fi'l-fetâva'l-kevniyye*; *Şerhu Şulâsiyyâti Müsnedi'l-İmâm Ahmed*; *Şerhu'l-Erba'ine hadîşen*; *Şerhu'n-Nûniyye* (İbn Kayyim'in eserine yapılan şerhtir); *Hâşiye 'alâ Şerhi'z-Zâd*; *Hâşiye 'alâ Aḥşari'l-muḥtaşarât*; *Ta'lik 'alâ Muḥşari'l-İfâdât*; *İzâhu'l-me'âlim min Şerhi'l-Elfiyye li İbni'n-Nâzım*; *Telhişü'l-Ferâ'idî's-seniyye fi'l-fevâ'idî'n-nahviyye*; *Şerhu'l-Kâfi fi'l-arûz ve'l-kavâfi*; *Telhişü'd-Dâris fi'l-*

medâris; *Tesliyetü'l-ke'ib 'an zikrâ habîb* (şiiplerini topladığı divanı); *el-Âşârü'd-Dimaşkiyye ve'l-me'âhidü'l-'ilmiyye*. Ayrıca tamamlanmamış *Tabaḳâtü'l-Hanâbile* ile *Şerhu Süneni'n-Nesâ'î* adlı eserleri de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, *Mu'cem*, I, 182, 541; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 567, 689; Zeki Mücâhid, *el-A'lâmü's-Şarḳiyye*, Kahire 1950, s. 128-130; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Dimaşk 1376-78/1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru l-hyâi't-türâsi'l-Arabî), V, 283-284; a.mlf., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 395; a.mlf., *Mu'cemü muşannifi'l-kütübî'l-'Arabiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 279; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errifin ed-Dimaşkiyyin ve'âşârühümül-maḥfûḫta ve'l-maḥbû'a*, Beyrut 1398/1978, s. 414-415; Ziriklî, *el-A'lam* (nşr. Züheyr Fethullah), Beyrut 1984, IV, 37-38; Abdurrahman Utbe, *Ma'a'l-mektebeti'l-'Arabiyye*, Beyrut 1404/1984, s. 109; Abdülkâdir Ayyâş, *Mu'cemü'l-mü'ellifin es-Süriyyin fi'l-karni'l-'işrin*, Dimaşk 1405/1985, s. 57.

AHMET ÖZEL

ABDÜLKÂDİR-i BELHÎ

(عبدالقادر بلخی)

(1839-1923)

Nakşibendî ve Melâmî-Hamzavî şeyhi.

Belh yakınlarındaki Kunduz'da doğdu. Özkent Hükümdarı Burhâneddin Kulıç'ın soyundan gelen Nakşibendî-Müceddidî şeyhi Seyyid Süleyman Efendi'nin oğludur. 1855'te Belh'te meydana gelen karışıklıklar yüzünden, üç yüz kadar müridiyle ülkesinden hicret etmek zorunda kalan babasıyla birlikte İran ve Irak yoluyla Anadolu'ya geçip Konya'ya geldi (1859). Dinî ilimleri, Arapça ve Farsça'yı babasından öğrendi. Konya'da yirmi yaşlarında iken İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*'sini okuyup bitirdi. Dört yıl kadar Konya'da kaldıktan sonra Bursa'ya giden aile, Sultan Abdülaziz'in Şeyh Süleyman Efendi'yi davet etmesi üzerine İstanbul'a ulaştı. Şeyh Süleyman Efendi 1867'de Eyüp Nişancı'sındaki Şeyh Murad Buhârî Dergâhı meşihatine tayin edildi. Abdülkâdir, babasının ölümünden sonra bu tekkenin şeyhliğine getirildi (1887). Kırk altı yıl bu görevde kaldı. 17 Mart 1923'te vefat etti. Cenaze namazı Eyüp Camii'nde kılındı ve Şeyh Murad Dergâhı'nın hazîresinde babasının yanına defnedildi.

Seyyid Abdülkâdir-i Belhî, Nakşibendî-Müceddidî icâzetini babasından aldı. İstanbul'a geldiği ilk yıllarda, Hamza Bâlî'nin ölümünden sonra Hamzaviyye

adını alan Bayramî Melâmîliği'ni temsil eden Bekir Reşad Efendi'ye (ö. 1875) intisap etti. Zâhiren Nakşibendî-Müceddidî olarak görünmekle birlikte Hamzavîliğin prensiplerine sıkı sıkıya bağlı kaldı. Bekir Reşad Efendi'den sonra uzun yıllar İstanbul'da Hamzavî *kutb**u olarak tanındı. Üçüncü devre Melâmîliği adı verilen Nakşibendî Melâmîliği'nin kurucusu Muhammed Nür'ü'l-Arabî İstanbul'a geldiğinde kendisini sık sık ziyaret ederek tarikatını Abdülkâdir-i Belhî'ye tasdik ettirmek istediye de mü-nasebetleri dostluk çerçevesinde kaldı. Hamzavîlik Cumhuriyet döneminde oğlu Ahmed Muhtar'da (ö. 1933) kesintiye uğradı. Aralarında Bahariye Mevlevîhanesi şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede, Feruh Çelebi ve çecelebilik makamını temsil eden Abdülhalim Çelebi gibi ileri gelen kişiler bulunmasına rağmen, Mevlevîler'in çoğu Abdülkâdir-i Belhî'yi kutub kabul etmişlerdir.

Eserleri. 1. *Esrârü't-tevhîd*. Mesnevi tarzında yazılmış 223 beyitlik Farsça bir eserdir. İhvan*ından Selânik Valisi Mehmed Nâzim Paşa tarafından nazmen tercüme edilmiştir (İstanbul 1331). Müellif hattı nüsha *Sefînetü'l-evliyâ'*

nın içinde yer almaktadır. 2. *Divan*. Şiirlerinde Gulâm-ı Kâdir ve Belhî mahlaslarını kullanan Abdülkâdir-i Belhî'nin Farsça, Çağatayca ve Anadolu Türkçesi'yle yazdığı şiirlerden meydana gelen büyük bir divanı vardır. Ancak bu şiirler edebiyat açısından değil, daha çok tasavuf bakımından önemlidir. Divanı dışındaki eserlerinde bulunan beyit sayısı ise otuz beş binin üzerindedir. 3. *Yenâbî'ul-hikem*. On bir bin beyitten meydana gelen bu tasavvufî eserin yazılışı 1902'de tamamlanmıştır. 4. *Künûzü'l-ârifîn*. Tasavvufî hal ve makamları açıklayan 5453 beyitlik Farsça mesnevi tarzında bir eser olup 1905'te yazılmıştır. 5. *Gülşen-i Esrâr*. 6876 beyitlik bir eserdir. A. Gölpınarlı'nın, Abdülkâdir-i Belhî'nin oğlu Ahmed Muhtar'da gördüğünü söylediği yukarıda adı geçen dört eserin bugün nerede olduğu bilinmemektedir (bu eserler için bk. A. Gölpınarlı, s. 183-187). 6. *Sünûhât-ı İlahiyye ve İlhâmât-ı Rabbâniyye*. 2260 beyitten meydana gelen eserin Abdülkâdir-i Belhî'nin kendi hattıyla olan nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (İbnülemin, nr. 3360). İbnülemin, adı geçen bu eserlerin dışında *Şems-i Raḥşân* ve *Şümûs-i Esrâr* adlı iki eseri daha olduğunu söyler. Abdülkâdir-i Belhî'nin eserlerinin hepsi manzumdur.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, II, 227-230; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 7-8; Abdülbâki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 182-187; S. Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936-45, I, 229-233; Muharrem Hilmi Şenalp, "Eyüpsultan'da Şeyh Murad Külliyesi", *Lâle*, sy. 1, İstanbul 1982, s. 22-26; T. Yazıcı, "Abd-al-Qâder Balḳî", *Elr.*, I, 131-132.

NİHAT AZAMAT

ABDÜLKÂDİR el-CEZÂİRİ

(عبدالقادر الجزائري)

(1808-1883)

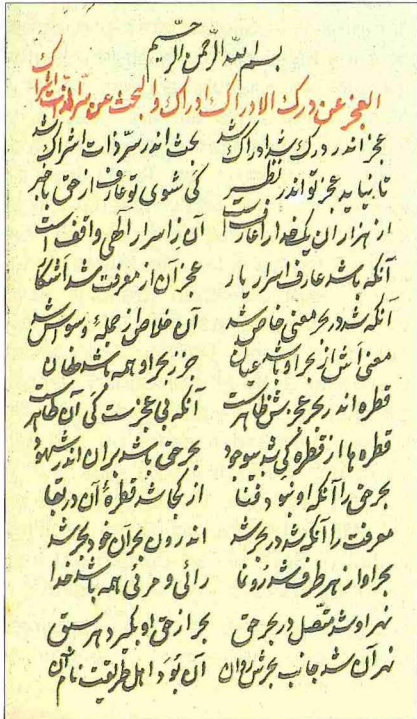
İslâm mücahidi ve Cezayir emîri

(1832-1847).

6 Eylül 1808'de Batı Cezayir'de Maasker şehri civarındaki bir zâviyede doğdu. Babası Muhyiddin, Hz. Hasan soyundan olup Kâdirî şeyhlerindendi. Çocukluğunda ve gençliğinde sağlam bir din eğitimi gördüğü gibi silâh kullanmayı ve ata binmeyi de öğrendi. 1827'de babasıyla birlikte Mekke'ye giderek hacı oldu. Yurda dönüşünden az

sonra, 1830 Temmuzunda Fransızlar Cezayir'i işgal ettiler ve ülkedeki üç yüz yıllık Türk idaresine son verdiler. Yerli Arap ve Berberî kabileleri, yabancı hâkimiyetine karşı koymak amacıyla Şeyh Muhyiddin'i sultan ilân etmek istediler; fakat o yaşlılığını ileri sürdü ve bu vazifeden oğlu lehine feragat etti. Abdülkâdir, Fas sultanının hükümdarlık hakkını tanıyarak, 22 Kasım 1832'de "emîr'ül-mü'minin" unvanını aldı. Fas Sultanı Abdurrahman'ın halifesi sıfatıyla Fransızlar'a ve onlarla iş birliğinde bulunanlara karşı mücadelede başladı. Kahramanlığı ve zekâsı sayesinde yerli kabileleri etrafına topladı, nüfuzunu Batı ve Orta Cezayir'e kadar genişletti. Büyük Sahra'nın bazı şeyhleri de ona tâbi oldular. Ocak 1831'de Fransız işgaline geçen Vahran'daki (Oran) kumandan Bugeaud ile 30 Mayıs 1837'de Tefna Antlaşması'nı imzalaması, onu memleketin üçte ikisine hâkim kıldı. Daha önce Maasker'de olan idare merkezini Tagdempt'e naklettikten sonra, İslâm esaslarına dayalı bir devlet kurmak için faaliyet gösterdi. Türkler zamanında birtakım mükellefiyetler karşılığında vergiden muaf tutulan Mehâzin kabilelerinin imtiyazlarını kaldırdı ve herkesten zekât topladı. Fas yoluyla İngiltere'den sağladığı top ve tüfeklerle düzenli bir ordu kurdu. Bu arada Fransızlar doğuda Osmanlı tâbiyetini sürdüren ve kendilerine karşı direnen Ahmed Bey'i yenerek 1837 Ekiminde Kostantini şehri zaptettiler. 1839 sonbaharında da Kabiliye bölgesine kadar genişlettiği nüfuzunu sınırlandırmak için Abdülkâdir'le görüşmek istediler. Red cevabı alınca da kuvvet göndererek Cezayir'i Kostantine'ye bağlayan Bîbân Geçidi'ni ele geçirdiler. Buna karşı, 19 Kasım'da "cihad-ı mukaddes" ilân eden Abdülkâdir, küçük fakat hareket kabiliyeti yüksek birliklerini Fransızlar üze-

Abdülkâdir-i Belhî'nin *Sünûhât-ı İlahiyye ve İlhâmât-ı Rabbâniyye* adlı eserinin son sayfası (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 3360)

Abdülkâdir
el-Cezâirî